

La crítica literària, un **ofici** de risc

La del crític literari és una de les figures més polèmiques en el controvertit món de les lletres. Tot i això, sembla que és imprescindible perquè una determinada literatura nacional resulte saludable i pugui fer via. Alguns crítics i historiadors de la literatura catalana de renom, com ara Joaquim Molas, Josep Maria Castellet, Joan Triadú i Àlex Broch ens en parlen de la necessitat, dels handicaps, dels problemes i del poder de persuasió de la crítica literària.

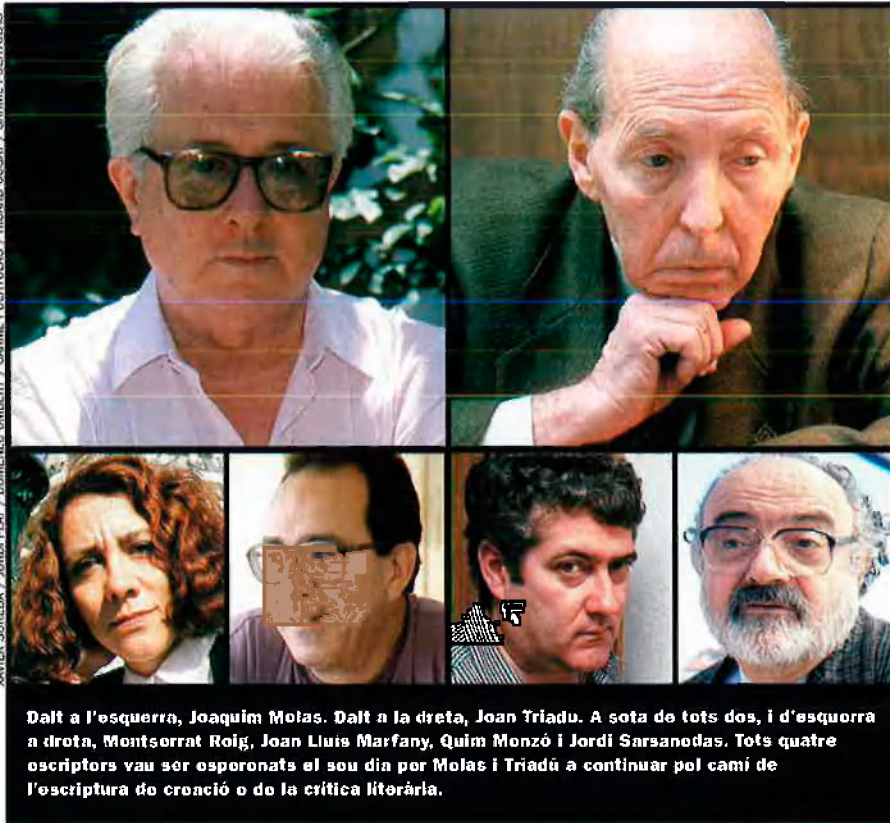

CARME PUERTO/AS

Els crítics de la literatura catalana, tot i la condició obligada d'amateurisme de la majoria, han estat peces cabdals en la plena consolidació de la literatura catalana contemporània.

Mercè Rodoreda, Llorenç Vil·lalonga, Joan Fuster, Manuel de Pedrolo, Joan Peruchó, Quim Monzó, Maria de la Pau Janer, Baltasar Porcel, Jordi Coca, Enric Sòria, Martí Domínguez, Jaume Cabré... Vet aquí alguns dels prohoms de la literatura catalana que han reeixit durant la segona meitat del segle passat i que, en alguns casos, es troben a hores d'ara en plena maduresa literària. No em puc estar, però, de reivindicar, ara i ací, la important contribució dels crítics a la història de la literatura catalana, sobretot pel que fa a l'engreixament d'aquesta llista de lletraferits

nostrats que, per sort, comença a ser copiosa i ben variada com no ho havia estat des de l'edat mitjana, època considerada d'esplendor de les nostres lletres. De fet, la crítica i l'escriptura de creació sempre hi haurien d'anar aparellades –i pobra de la literatura que se'n vulga desmarcar. Els crítics han exercit ben sovint de catalitzadors de tendències, tot posant el seu bagatge cultural i l'aparell analític al servei dels autors. En alguna ocasió, l'actitud dels crítics ha estat importantíssima, i de vegades m'atreveria a dir que decisiva, en la consagració d'un determinat autor i, sobretot, cosa més rellevant encara, en el

Dalt a l'esquerra, Joaquim Molas. Dalt a la dreta, Joan Triadú. A sota de tots dos, i d'esquerra a dreta, Montserrat Roig, Joan Lluís Marfany, Quim Monzó i Jordi Sarsanedas. Tots quatre escriptors van ser esperonats el seu dia per Molas i Triadú a continuar pel camí de l'escriptura o de la crítica literària.

descobriments i llançament d'un escriptor novell a la palestra atapeïda i sempre competitiva del món editorial. Tot seguit us presentem l'opinió i el testimoni d'alguns dels que, en aquests moments, són els més fermes puntals de la crítica de casa nostra.

Quatre crítics per a quatre generacions. Joan Triadú, Joaquim Molas, Josep Maria Castellet i Àlex Broch són alguns dels crítics que més i millor han contribuït a enaltir la literatura catalana del segle XX. Una literatura que, ara com ara, és equiparable, si més no pel que fa a la qualitat, a qualsevol de les literatures europees contemporànies. I a això, hi han contribuït enormement els crítics de literatura, tot i les maledicències i les animadversions irracionals i una mica esnob dels dilectants més o menys oportunistes.

Però quan gosem preguntar-los, als crítics, quins són els escriptors que han reeixit o s'han consagrat, si més no en part, gràcies al seu suport, les reticències a revelar els noms dels jugadors són gairebé inquebrantables. I, al final de la partida, a penes si aconseguim

d'arrencar-hi uns noms a base d'insistir i sempre a la contra de les justificacions esbiaixades i relativitzadores que miren d'esbossar amb modèstia els esmentats crítics literaris. Es diria que aquests es guarden un as a la màniga a l'espera que els altres els revelen els fills legítims –i il·legítims– de les nostres lletres.

Vet aquí, però, el testimoni de quatre dels nostres millors crítics i historiadors de la literatura catalana:

JOAQUIM MOLAS: Que jo hi hagi tingut, per alguna raó determinada o per amistat, alguna repercussió en algun autor, això ho haurien de dir els altres. Jo he tingut molts amics i també tinc molts enemics. I, amb aquests amics, hi parlo molt i ells m'influeixen a mi, i segurament jo els influeixo a ells. És un joc. Jo ja fa molts anys que no faig crítica, però. En vaig fer als anys seixanta. Després em vaig dedicar a fer altres coses. Pel que fa a la meua feina universitària, sí que haig de dir que hi ha molta gent que diu que ha sortit de les meves classes. Jo me'ls estimo tots. Hi ha gent que ha estudiat amb mi des dels anys

seixanta: Jordi Castellanós, Joan Lluís Marfany, Montserrat Roig...

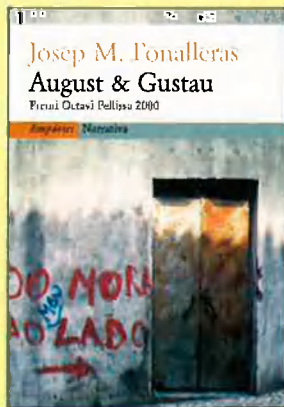
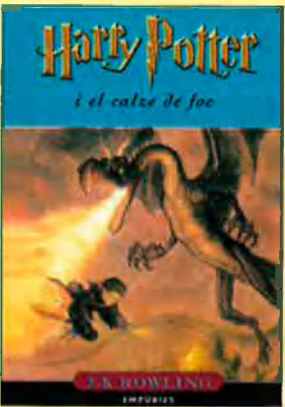
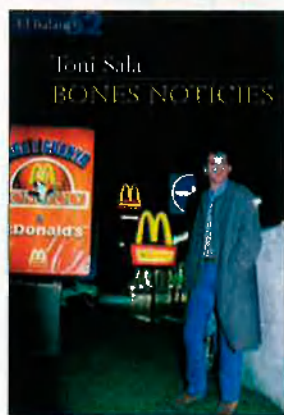
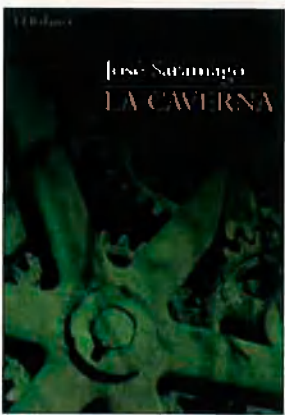
JOSEP MARIA CASTELLET: Jo crec que no he influït de manera decisiva en la consolidació literària de cap autor. Evidentment, hi ha escriptors que potser n'han rebut alguna influència, però descobrir un autor és molt difícil.

JOAN TRIADÚ: Estic content d'haver esperonat, a través del meu suport com a crític de literatura, algun escriptor a continuar escrivint. Ara bé, no crec que hagi fet tant per considerar decisiva la meua feina. Això sí, estic content per haver estat el primer, almenys en català, a apostar per un autor. Sempre he cregut en allò que deia Jean Cocteau que els joves han d'apostar pels joves. I jo una manera de sentir-me jove és apostant pels joves. Ara escric sobre joves que comencen i m'interessen. I crec que són valors que m'estimulen en la crítica, més que valors consagrats dels quals també en parlo quan s'escau. Això ho he fet amb diferents escriptors catalans i fins i tot amb algun de fora d'aquí també, com el cas de Marguerite Yourcenar, que aquí no era gens coneguda i que potser vaig ser el primer que en va parlar. O el cas de George Orwell, que també era un escriptor desconegut i prohibit a l'estat espanyol i que en vaig parlar en fer-li un homenatge a la revista *Ariel*, als anys cinquanta. I també d'escriptors catalans de la meua generació, com ara Josep Palau i Fabre, per exemple, o de generacions molt a tocar a la meua, com ara Jordi Sarsanedas. I d'altres, com ara el cas de Quim Monzó en el seu dia. Hi ha alguna cosa que per intuïció, només de començar a llegir, ja noto que aquell escriptor és alguna cosa important, que porta a dins un germen d'obra literària que pot significar una gran aportació. El cas de Baltasar Porcel, per exemple. N'estic molt content. Ara, no crec per això que jo hagi contribuït d'una manera substancial a la seva obra posterior, o als seus èxits literaris. Tot això s'ho han guanyat ells. Jo l'únic que he fet ha estat cridar l'atenció del lector sobre una obra determinada.

ÀLEX BROCH: Jo no diria noms. Jo crec que he ajudat a configurar un espai generacional clar. Jo sempre he dit que

Per *Sant Jordi*, regala llibres

EDICIONS 62

EMPÚRIES

la generació dels setanta significa haver vençut històricament el franquisme. El franquisme volia segellar un procés històric i, llavors, nosaltres, que som la primera generació nascuda després de la guerra civil, que som els fills del franquisme, doncs, malgrat això, vam donar una literatura i una identitat nacional i unes arrels. La generació dels setanta és la prova històrica que el genocidi franquista no s'ha consumat. Haver participat en la configuració d'aquest projecte generacional és el que fa sentir-me especialment content. Es podria haver produït un trencament absolut amb la primera generació nascuda amb el franquisme però en canvi no es va produir perquè vam dir que no, que nosaltres érem la continuïtat. Ja als setanta vaig dir que aquesta generació arribaria a la maduresa l'any 2000. I, efectivament, avui dia la generació que hi està és la literatura produïda pels senyors Jaume Cabré, Jesús Moncada, Quim Monzó, Carme Riera, Maria Antònia Oliver, Robert Saladrigas, Jordi Coca... I és lògic. Jo no em vaig inventar res, únicament vaig tenir la visió del procés històric.

Sota l'aixopluc de l'etiqueta. Una altra de les controvèrsies, podríem dir-ne clàssiques, de la crítica literària gira entorn de les anomenades etiquetes que hom fa servir a pleret per tal de cosificar els autors en una determinada tendència, generació, moviment o grup literari. A la literatura catalana hi ha, com en totes les literatures contemporànies, una bona nòmina d'etiquetes que, amb major o menor fortuna, han proliferat al llarg del temps, sobretot des del moment a partir del qual la història de la literatura i la crítica literària es van consolidar com a disciplines socials diferenciades. Els crítics, sobretot, però també els autors, han estat els artífexs d'un reguitzell gairebé interminable de noms i de cognoms que s'hi han fet servir –de vegades amb poc rigor o de manera indiscriminada, cal dir-ho tot– per tal d'encabir els fenòmens capdavanters d'allò que en diuen literatura en una determinada i ben específica poètica, estètica artística o corrent literari. Poesia realista, literatura d'avantguarda, la

Portada de *Poesia catalana del segle XX*, de Josep M. Castellet i J. Molas, una de les antologies programàtiques de més influència dels darrers quaranta anys.

Renaixença, el Modernisme, el Noucentisme, la generació de postguerra, la poesia realista, la literatura per a infants i joves, el col·lectiu Ofèlia Dracs, la generació dels setanta... Aquestes són algunes de les etiquetes i alguns dels moviments artísticoliteraris, els grups generacionals i les estètiques que més s'han fet servir al llarg del segle XX. El 1963, per exemple, Josep Maria Castellet i Joaquim Molas publicaven *Poesia catalana del segle XX*, una proposta poètica que mirava de connectar amb els moviments antifranquistes a partir de l'anomenat realisme històric o social, sense prerrogatives minimitzadores, sense moratòries a la baixa i sense capitulacions a l'engròs. Aquell llibre, doncs, fou premonitori i programàtic d'una estètica literària que capgirà els pressupostos estètics heretats directament de la generació anterior, ancorada encara en el preciosisme i en l'evasiva aristocràtica i sublim d'una poesia –la narrativa, tret d'alguna il·lustre excepció, gairebé no hi era present– que s'obstinava una i altra vegada en la recerca de la bellesa però que, ben sovint, no feia el pes, a banda de les obres dels mestres indiscutibles de la poesia de

tradició simbolista, com ara Carles Riba, Agustí Bartra o Joan Valls i Jordà. Era un temps, doncs, en què s'imposava més que mai allò de matar el pare. Joaquim Molas i Josep Maria Castellet, així, van ser els artífexs o els intèrprets d'un moviment estètic, el del realisme històric, que tingué una repercussió considerable en la història de les nostres lletres. Gairebé quaranta anys després de la publicació de *Poesia catalana del segle XX*, la transcendència del llibre continua sent reconeguda fins i tot pels mateixos autors:

J. MOLAS: Allò va marcar una línia. Aquell llibre recull un estat d'opinió, per això va tenir una bona recepció perquè sintonitzava amb l'època. Un estat d'opinió creat, d'una banda, per les necessitats que hi havia en aquest país, i per l'altra, perquè és el que predominava a Europa. En aquell moment, hi predominava el senyor Cesare Pavese, el senyor Aragon, el senyor William Williams... Vam intentar recollir les aportacions metodològiques d'aquesta gent per tal d'aplicar-les a les necessitats d'aquí. És per això que aquell llibre va tenir una certa transcendència.

J. M. CASTELLET: Sí. Aquella proposta nostra va tenir una repercussió directa i un impacte relativament important. *Poesia catalana del segle XX* va marcar les tendències del realisme històric. Però després va quedar endarrerit perquè van sorgir idees noves.

La generació dels setanta. Aquella operació de rebuig de la generació immediatament anterior de què parlàvem adès, es va tornar a manifestar en l'anomenada generació dels setanta. Per a Àlex Broch, aquella generació constituï la superació del franquisme. Però vegem què és el que realment pensen els nostres experts sobre el paper que representa el crític en la creació o no de grups generacionals, o en la concreció teòrica d'una determinada tendència literària.

J. MOLAS: El crític pot marcar tendències. Hi ha el crític que té un programa literari i és des d'aquesta tribuna que defensa el seu programa, de manera que

pot influir en l'autor i en el lector. La gràcia del crític consisteix a adaptar-se als canvis que s'hi puguin produir, rectificat tots aquells errors que hagi pogut cometre. El crític es pot equivocar, com també es pot equivocar l'autor i es pot equivocar el lector. Sobretot es pot equivocar el lector quan l'autor està innovant i el públic està encara en uns gustos anteriors. Aleshores, la gràcia del crític està a endevinar la innovació de l'autor i explicar-li-la al públic. De vegades passa que hi ha un xoc entre l'autor nou, el públic que encara és vell, i el crític que és vell i no s'adona del que és nou. Per això hi ha alguns autors que són reivindicats després i d'altres que tenen molt d'èxit en un moment determinat però que al cap dels anys desapareixen. El crític pot marcar tendències i jo diria que gairebé és bo que marqui tendències. Convé que en un moment determinat hi hagin diverses tribunes amb diversos crítics, i que cada crític defensi les seves idees i que es produeixi un contrast entre el que opina l'una i el que opina l'altra. Això és l'ideal. En la pràctica, però, no passa això.

J. M. CASTELLET: Jo crec que els crítics podrien influir força en la creació de tendències i grups literaris. Sempre hi ha hagut, però, una reacció per part dels lectors de menysprear aquest tipus de crítica. I és que hi ha pocs crítics militants als mitjans de comunicació. Per tant, jo crec que es pot dir que molt pocs crítics poden dir que la seva obra ha influït de manera important en la literatura catalana.

J. TRIADÚ: Jo no hi atribuiria tanta im-

CARME PUERTO/AS / PILAR ANSCHICH

Dalt, Josep Maria Castellet. A sota, Àlex Broch. Tots dos han desenvolupat, a nivell editorial i universitari, una important tasca com a crítics de literatura.

portància. Si les tendències no existeixen, el crític no les pot inventar. Més aviat crec que són els grans creadors els que han contribuït a marcar una tendència determinada.

A. BROCH: Històricament tenim casos. El de Josep Maria Castellet i Joaquim Molas amb el realisme n'és un. Això, quan hi ha un isme clar. Però quan no n'hi ha, perquè els crítics marquen tendències ha d'haver-hi confluència de

fets. I si hi ha una època en la qual es donen unes característiques que poden determinar un estil literari i el crític ho veu i hi participa, aleshores el crític s'hi afegeix, a aquest projecte, en fa ideologia literària i el defensa i tot és més fàcil perquè tot va a favor i els crítics s'identifiquen amb aquest projecte. Això és el que va passar amb el realisme. Quan no hi ha un isme o un moviment literari tan clar, hi ha d'altres afirmacions possibles. Per exemple, les generacionals.

La suposada 'llibertat' del crític.

Una altra de les qüestions controvertides, pel que fa a l'exercici professional de la crítica literària, fa referència a la possibilitat o no que té el crític de ser sincer, de dir el que realment pensa d'una obra literària. De tot plegat, ens en parlen, també, els nostres experts:

J. MOLAS: La funció del crític no és insultar, però tampoc no és beatificar. De vegades passa que un crític està tan lligat a una editorial que tot el que fa aquesta editorial és bo. El crític per a mi no és això. El crític és un professional de les lletres que ajuda a destriar el gra de la palla. Ara, això vol dir que uns autors estaran molt contents amb el crític, si el crític diu que són bons. I no ho estaran tant si no en parlen gaire bé. Per això el crític és la persona que al llarg dels anys es crea més antipaties. Això t'ho puc dir per experiència. Encara estic pagant coses que vaig dir fa quaranta anys. Encara me la tenen jurada.

Col·lecció VALÈNCIES

Linda Lê

LLETRES MORTES

"Un text breu on la mort del pare es juxtaposa a la pèrdua d'un amor sobre un fons de culpabilitat paroxística. Un monòleg commovedor que s'assembla a un llarg cant de dol davant la redempció". (J. I., *Dernières Nouvelles d'Alsace*)

LES ALBES

"Linda Lê es riu de la veracitat dels fets, s'estima més la veritat de les idees. De l'Art, de la Bellesa, de l'Amor. En *Les albes* es desplega tot l'univers de l'autora: torturat i meravellós alhora, intimista i líric." (Sean James Rose, *Libération*)

Ramon Pla i Arxé, vint anys de crítica

Textos crítics. Ramon Pla i Arxé. Premi de crítica literària Jaume Bofill i Ferro, 2000. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Col·l. "Biblioteca Serra d'Or", 252. 2001. 372 pàgs.

Textos crítics, de Ramon Pla i Arxé, professor de la Universitat de Barcelona, recull una sèrie d'articles de crítica literària publicats, majoritàriament, a la premsa diària barcelonina entre 1981 i 1999, i agrupats en quatre seccions temàtiques: "Reflexions", dedicada a temes teòrics i generals de literatura; "Crítiques de literatura catalana", sobre obres literàries publicades en català aquells anys; "Crítiques de literatura estrangera", sobre autors no catalans traduïts gairebé tots en el mateix període; i "Figures", que aplega semblances d'alguns autors contemporanis.

"He escrit aquests textos des del respecte que em mereix la crítica que es publica als diaris. Perquè aquesta mena de crítica té la responsabilitat, a més de la que li és pròpia, de comptar amb una difusió més àmplia entre els lectors. (...)

"La principal funció de la crítica és la d'identificar el sentit preferent –tema, en diem també– que integra totes les informacions parcials del text i que dóna sentit als diversos materials i tècniques amb què ha estat construït. El mèrit d'una crítica consisteix, preferentment, a reproduir amb tota la seva complexitat el tema de l'obra: aquell sentit que està en el nucli de la informació, que ha orientat la construcció del text i que dóna sentit a l'experiència de la seva lectura." (Del pròleg.)

J. M. CASTELLET: Jo crec que es fa una crítica que està bastant en funció de les circumstàncies històriques del moment de la publicació.

J. TRIADÚ: Un crític es pot equivocar i, per tant, ha de parlar en un to personal, donant dades subjectives però alhora sent conscient que les seves preferències són, al cap i a la fi, personals, dient la veritat en tot el que pugui, sense fer mal però dient les coses com són.

Hi ha crítics, aquí i a tot arreu, més independents i crítics que es veuen obligats a contemporitzar o a tenir en compte les opinions o les ordres del mitjà per al qual treballen. Sempre hi ha un marge, però, de llibertat.

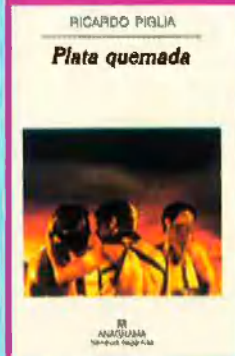
À. BROCH: Jo crec que poden ser objectius. Jo he fet durant dotze anys crítica setmanal. I només recordo una o dues pressions. Evidentment que hi ha interessos o amistats i de vegades et veus obligat a analitzar una obra que tu de *motu proprio* no hauries fet, i aleshores aquí hi ha els recursos del crític que

Sant Jordi 2001

EDICIONS 62

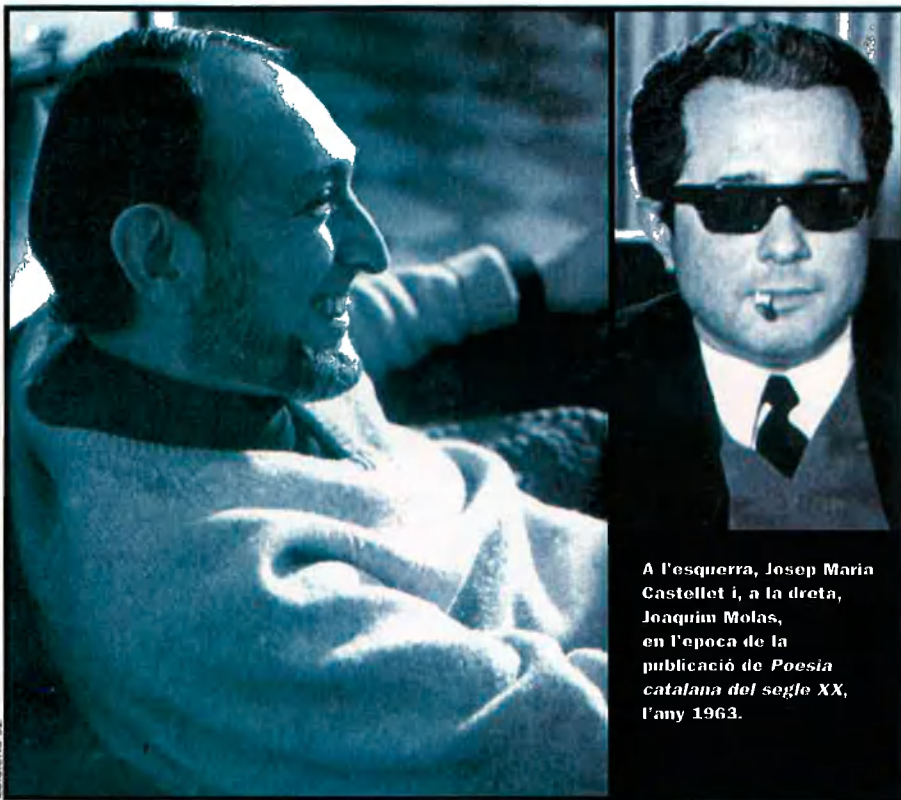
ANAGRAMA

EMPÚRIES

Gemma Lienas
El diari lila de la Carlota

A l'esquerra, Josep Maria Castellet i, a la dreta, Joaquim Molas, en l'època de la publicació de *Poesia catalana del segle XX*, l'any 1963.

consisteixen a analitzar una obra sense fer-ne una valoració. D'altra banda, pot haver-hi l'autocensura, més que no la censura externa. La crítica literària és un ofici de risc. Perquè jo m'he trobat de vegades d'entrar en un lloc i veure com una altra persona surt de la sala o estar jo en una sala i veure com entra una persona i sortir-ne jo perquè sé que s'hi podria haver produït una situació incòmoda. Però jo crec que hi ha com una ètica del crític. Vull dir que si un crític és honest... El que no ha de ser és un bàrbar. I n'hi ha, de crítics bàrbars. Un crític pot ser duríssim amb una obra però cal ser respectuós amb l'obra. Jo sóc molt respectuós amb l'obra perquè sóc respectuós amb el creador. L'autor ha de saber que està sotmès a una lectura externa, del lector i del crític, i que, per tant, faran un judici de la seua obra. El crític és lliure d'emetre un judici sobre qualsevol obra literària.

Juli Capilla

Llibres per Sant Jordi

